

Katona Szabó István

Móricz Zsigmond Erdélyben

Találkozása a harmadik nemzedékkel

Móricz Zsigmond életművében az egész magyarság sorsa és léte iránti érdeklődés, és valós helyzetének ábrázolása mutatható ki. Életében több alkalommal meglátogatta az egykori történelmi Magyarországtól elszakított területeken a kisebbségben élő magyar közösségeket.

Történelmi vonatkozású műveiben többször foglalkozott ezen területek múltbeli sorsával. Ezekből különösen Erdély és a hozzacsatolt Partium múltja ihlette maradandó művek alkotására. Érdeklődése talán akkor kezdődött, amikor a Kisfaludy Társaság megbízásából 1903 és 1905 között Szatmár megye falvaiban dalokat, köszöntőket, találós kérdéseket gyűjtött, és megismerte a népelet valóságát. Érdeklődését az is jelzi, hogy 1907-ben vállalta Szatmár megye monográfiájának megírását. Akkor még a megye egészében Magyarország része volt, egy dinamikus fejlődő központtal, Szatmárnémetivel.

Kós Károllyal való barátkozása 1912-ben kezdődhetett, amikor a Sztánán szerkesztett „*Kalotaszeg*” című folyóiratának írást adott.

Erdélyben először 1914-ben járt, Kós Károly meghívására a sztánai Varjúvárban vendégeskedett. Erről a Kós Károly által tervezett házról írta, hogy a szobában „hideg és füst vala”. Kós meg is jegyezte, hogy az írással „igen megbosszantotta” őt, de ez nem jelentette barátságuk romlását. Ez alkalommal volt a faluban az emlékezetes bál, amelyről Kós Károly *Találkozásaim Móricz Zsigával* című írásában így emlékezett: „1914-ben nemcsak a világháború tört ki, hanem ebben az esztendőben volt Sztánán a református bál is. Nem kicsi dolog ez, mert háború volt még, és lesz még, de sztánai református bál soha azelőtt nem volt, és úgy látszik hamarosan nem is lesz. Móricz Zsiga úgy forgolódott az emberek között, mintha közülük való lett volna. Mosolygott, beszélgetett, táncolt és rengeteget jegyzett egész éjszaka... Hiszen nem bánta meg, hogy eljött volt, mert ebből a muzsikás, vidám, havas, téli nappól született meg talán legnap sugarasabb írása, a „*Nem élhetek muzsikaszó nélkül.*” (Ennek emlékére 2000 óta, minden évben megrendezik „Sztánai farsangi bál” néven azt a látványos népi mulatságot, melyre kalotaszegi, kolozsvári és még magyarországi vendégek is elmennek.)

A kisregény 1916-ban jelent meg először. Móricz érdeklődése Erdély és az ott élő magyarság sorsa iránt az elszakítás után annyira központi feladatává vált, hogy már 1922-ben kiadta *Tündéerkert* címen a nagyszabású Erdély-trilógia első kötetét. Bethlen Gábor fejedelemségének felidézésével próbálta keresni és megtalál-

ni az erdélyi magyarság jövendőjének útját. A második kötet, *A nagy fejedelem* megírása közben szükségét érezte egy újabb erdélyi utazásnak, hogy a helyszínen tájékozódjon Erdély múltjáról és jelenéről. A román sajtó, bizonyára már akkor közismert nacionalista történészek sugalmazására, románellenességgel vádolta, és 1926-ban, Kolozsvári utazása idején, heves támadást intéztek ellene.

Erdély múltjának megítélésében már akkor ismert volt az a román felfogás, mely később (a Ceaușescu-korszakban) hivatalos állásponttá vált, hogy Erdély önálló fejedelemségének jogállása ugyanolyan volt az Oszmán Birodalom keretében, mint a moldvai és havasalföldi román vajdáké. Tehát Erdély a „három román ország” egyike. Bethlen Gábor uralkodását és függetlenségi törekvéseit, mint a „Dák királyság” megteremtését próbálták értelmezni. Ez a vaskos történelemhamisítás semmi alapot nem talált a móríci életmű egyetlen erdélyi vonatkozású írásában sem, ahogy Bethlen Gábor fejedelem egyetlen intézkedésében sem.

A józanabb és tisztességesebb román értelmiséget képviselő jeles román író, Corneliu Codarcea a kolozsvári román sajtóban visszaverte a gyanúsítgatást, ki-mutatta, hogy Mórícz egyetlen írásában sincs románellenesség. Kolozsvári látogatásáról nagy terjedelemben emlékeztek meg az erdélyi magyar lapok. Kőműves Nagy Lajos írt cikket. Arról is híradás jelent meg, hogy Szabó Vera szobrászművész elkészítette Mórícz szoborportróját. Kelemen Lajos, „Erdély historikusa”, a levéltárak főigazgatója, maga mesélte, amikor Nagy Imre festő kolozsvári műtermében, portréja festése közben találkozott vele, hogy nemcsak adatokat, korbéli anyagokat adott az írónak, hanem egy olyan természeti tüneményt is megismertetett Kolozsvárról, amelyet az író beépített a trilógiába.

A trilógia utolsó két kötete (*A nagy fejedelem, A nap árnyéka*) 1935-ben jelent meg. Mórícz 1930–1933 között még tervezett utazást Erdélybe, a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság támogatásával, de erre az egyre erősödő román nacionalizmus és a vasgárda gyakori magyar és zsidóellenes tüntetései miatt nem kerülhetett sor. Erdély közéletével azonban foglalkozott. Ennek bizonyosága, hogy a Nyugatban köszöntötte és védelmébe vette Makkay Sándornak Adyról szóló könyvét, (*A magyar fa sorsa*), mely nagy vitát váltott ki Erdélyben és Magyarországon egyaránt.

Mórícznak erős biztató hatása volt az erdélyi fiatalság több nemzedékére. Az „*Erdélyi Fiatalok*” folyóirat körül tömörült egyetemi ifjúság kiált mellette, amikor támadás érte a Felvidéken tett utazásai és a falukutató ifjúság mozgalmát támogató megnyilatkozásai miatt. *Gyalogolni jó* című írásában biztatta az értelmiségi ifjúságot, hogy minél nagyobb számban vegyen részt ilyen mozgalmakban, és ismerje meg a nép valóságos életét. A kolozsvári „*Hitel*” köré tömörült nemzedék is magáénak vallotta. A „Kelet Népe” átvétele után nemcsak teret adott a népi íróknak, hanem kiállt irodalmi értékük és új nemzetépítő törekvéseik mellett. Ennek a

gondolatnak a jegyében 1941-ben ankétot kezdeményezett az erdélyi szegénység okainak feltárására.

Az indítást Bözödi Györgynek *Székely bánja* című tényfeltáró szociográfiai művének magyarországi megjelenése adta. „Miért szegény Erdély?” – teszi fel a kérdést a *Kelet Népe* 1941. 2-ik számában. A kiutat a reálpolitikában látja. „Az erdélyi lélek alapvonása” című cikkében írja: „Inkább a székely hódítson meg bennünket, mint az idegen fajok. Ő tanítson meg mindannyiunkat arra, amivel oly sok százzal át éli életét a bérces kis hazában: a reálpolitikára. Mert hiába prédikálunk itthon, hiába ájulunk és ujjongunk itt lehetetlen lángokat gyújtani. Itt még két generációnak kell születni s végig élni az életet, míg odajutunk, hogy csak meg is értsük az erdélyiek politikáját. Nálunk még azt sem tudja senki, mi a politika.”

Aki akkor élt, világosan értette miről van szó, a második világháború kezdetén, 1941 januárjában. Ha nem jól dönt Magyarország az elkövetkező hónapokban, végzetes lesz a jövődjére. A „más fajok és idegenek” akkor egyértelműen a hitleri Németország ügynökeire, a vezetésben és tisztikarba beépült német származású Hitler-rajongókra és cinkosakra vonatkozott. Az erdélyi magyarságnak a megmaradásért vívott harca, a székelyek érdekérvényesítő képessége, mely Bözödi könyvében világosan megfogalmazódott, volt a reálpolitika példája Móricz számára. Az ankét sikeréhez Bözödi közreműködésére számított és nem hiába. Anynyi anyagot kapott tőle, hogy töredékét tudta csak leközoelni.

A *Kelet Népe* 1. számában azonban egy olyan cikk jelent meg, amely a magam életére és a Móricz Zsigmonddal való személyes találkozásra volt döntő hatással. „Zászlóhajtás Tolnai Lajos, a legnagyobb magyar regényíró zseni előtt.”

Móricz erdélyi utazásairól, találkozásairól több kötet visszaemlékezés jelent meg. Sokan megírták személyes élményeiket, mert bejárta Kalotaszegtől a Székelyföldre a magyarok lakta tájakat. Hosszabban időzött Kolozsvárt, Marosvásárhelyt és Bözödön, Bözödi György vendégként, aki székelyföldi útjára elkíserte és Zsögödön Nagy Imre székely festőnél. Nincs híradás arról, hogy hivatalos fogadásban részesült volna. A visszatért Erdély hatóságai nem tartották szükségesnek, hogy tiszteletadásban részesítsék, s Móricz Zsigmond nem is tartott igényt erre. Íróársaságok és barátai fogadták s különösen az ifjúság.

1941. május 21-én a Református Kollégium udvarán az egész iskola ifjúsága fogadta, tapsolta meg, amikor annyit mondott: „Fiacskáim nőjjetek, csak szépen.” A Vele való találkozásaim jól példázzák, hogyan viszonyult az ifjúsághoz. Középiskolás, 19 éves ifjunc voltam, amikor bekopogtam hozzá, Székely József marosvásárhelyi bútorgyáros házába, a Kemény Zsigmond utcában. Megtehetette volna, hogy kiüzen a háziasszonytól, aki bejelentett, hogy nincs ideje foglalkozni velem. Mert dolgozott, a nyitott ablakból láttam, hogy íróasztalnál ül. De nem küldött el. Igaz egy öreg költő is bekopogott hozzá, nem sokkal én utánam, aki verskötetét adta

át. Vele keveset foglalkozott, átvette a neki ajánlott könyvet, megköszönve, ígérte, hogy elolvassa. Ezzel befejezte a vele való beszélgetést, mert velem akart foglalkozni. Én előadtam, hogy Tolnai-emlékek után szeretnék kutatni, aki Marosvásárhelyt volt pap, hosszú ideig a 19. században, de valósággal el kellett menekülnie a városból. Móricz figyelmesen végig hallgatott és pontos, biztató útbaigazítást adott. „A nagyon öregeket keresd meg, akik ismerhették Tolnait vagy szüleiktől hallottak róla. A levéltárakban is kutass, ha találsz valami érdekeset, keressél meg, amikor visszajövök a Székelyföldről.” Felírta nevemet arra a könyvre, melyet az öreg költő adott neki. „Így nem veszítem el” – magyarázta. Elkészöntem, nem akartam feltartani, megkaptam a feladatot és a biztatást.

Este a Kollégium dísztermében a Kemény Zsigmond Társág szervezésében találkozott Móricz a marosvásárhelyi közönséggel és a kollégium ifúságával, a felsős diákok a karzatot töltötték meg, a közönség a földszintet. Annyian voltak, hogy moccanni sem lehetett. A szokásos köszöntők után Jancsó Adrienne, akkor induló színésznő és versmondó Ady „Levél-féle Móricz Zsigmondhoz” című versét adta elő. Később Móricz Virágnál olvastam, hogy „dühöt keltett benne”, és „ha jelenlétében szavalták, menekült, mert a hideg lelte tőle”. Ezt ekkor nem tapasztaltam, mert Móricz sokszor pillantott az igen csinos fiatal leányra, aki olyan színvonalon adta elő az Ady-verset, hogy sejteni lehetett sikeres jövőjét. (Mint előadóművész Kossuth-díjat kapott).

Jegyeztem az este eseményeit s főként Móricz bevezető mondatait Tolnairól. Gyermekkorában – mondta – legnagyobb hatással Jókai *Bolondok grófja* és Tolnai regényei voltak reá. Felolvasta a *Kelet Népe*-ben megjelent Tolnait ismertető cikket, és azzal a meglepő kijelentéssel fejezte be, hogy Tolnai ébresztését legalább olyan fontosnak tartja, mint saját írói munkásságát.

Míg a Székelyföldet járta, összegyűjtöttem a könyvtárból Tolnai megtalálható műveit, elolvastam, és közben öregektől gyűjtöttem anyagot. Olyannal is találkoztam, aki még hallotta a szószékről beszélni, de legtöbbször szülei elbeszéléséből ismerték a „revolveres pap” történetét. Ugyanis Tolnai nem titkolta, hogy a legnagyobb fenyegetettsége idején revolvvert tartott és hordott a személye elleni támadás elriasztása végett. Azt is megtudtam, mi volt az oka annak a feneketlen gyűlöletnek, ami körülvette. Jónéhány vásárhelyi polgár és arisztokrata magára ismert regényalakjaiban, és a leleplezést, kifigurázást nagyon rossz néven vette.

Ekkor már megértettem, Móricz miért tartotta fontosnak Tolnai ébresztését és éppen Marosvásárhelyt. Általában a helyi potentátok leleplezése, sikkasztásai, hatalommal való visszaélései voltak Tolnai regényeinek témái a kiegyezés utáni időkből, melyeknek félreérthetetlen vonatkozásai voltak arra a korra is, melyeket Móricz regényeiben, novelláiban ábrázolt.

Móricz székelyföldi útjáról később Böződi Györgytől és Nagy Imrétől sok érde-

kes momentumot megtudtam, melyeket a visszaemlékezők nem említettek, vagy nem tartottak fontosnak említeni. Bözödön annyira összemelegedett az emberekkel, hogy később, évtizedek múltán is emlékeztek rá, és emlegették. Egy öreg asszony, aki a nagy karimájú szalmakalapokat varrta, Móricz kívánságára neki is készített egyet, mellyel Leányfaluban a kertben dolgozott, és több fénykép is készült róla ezzel a kalappal. Egyik fényképére, melyet Bözödi Györgynek adott, ezt a versikét fabrikálta: „Bözödön örömöm örökös, Györgyöm!” Ezzel a bözödiek ö-ző, a szögediekre emlékeztető nyelvjárását idézte.

Nagy Imre mesélt a portrérája nehézségéről, milyen nehezen kapta el karakterét. Készített néhány rajzot, s meg akarta festeni, de erre nem került sor. Látogatása egybeesett Hóman Bálint csíkszeredai látogatásával, így a megyei és a városi vezetőségnek eszébe sem jutott, hogy Móricz Zsigmonddal foglalkozzanak. Ekkor kapta Nagy Imrétől azt a metszetet, melyet közölt a *Kelet Népe*ben, és „Juhnyírás a székely havasokban” címmel jegyzetet írt alája. Ha valami értéket talált, azt közölte a *Kelet Népe*ben. Karácsonyra küldtem egy üdvözlőlapot a Mátyás-szobor fényképével, ez láttam viszont a *Kelet Népe* újévi számában.

Mikor visszatért székelyföldi körútjáról, beszámolót tartott tapasztalatairól, és felolvasta „*Szombatosok közt*” című riportját, melyet a bözödújfalui „székely zsidókról” írt. Ismertette a szekta múltját, amelyet Bözödi György tárt fel és kutatott ki, és az akkor már életüket befolyásoló nehézségeket. Ekkor ez, az egyre nyíltabban antiszemita világból nyílt kiállítás volt a szélsőjobb és a kormány zsidókat korlátozó politikája ellen.

Másnap délután megkerestem a Transsylvania Szállóban, mert érdekes anyagot találtam Tolnairól a városi levéltárban. Bizonyítani akartam, hogy nem feltűnni akaró diák vagyok, hanem dolgoztam is, ahogy Zsiga Bácsinak megígértem. Bőséges anyagot kaptam egy eseményről: diákok, fiatalok fáklyás zenével akarták köszönteni Tolnai Lajost írói jubileuma alkalmával, de a rendőrkapitány ezt megtiltotta. Felolvastam a rendőrkapitány indokolását, mely szólt ekképpen: „a megtisztelni szándékolt egyénnek írói működése nem egy bizonyos napon kezdődik, hanem valószínű egy évtől számíttatik, és ezért nem lehet a tüntetésre egy különös napot kitűzni.” Móricz nevetett az ostoba kifogáson, és megjegyezte: „a rendőrkapitányok úgy látszik akkor sem voltak okosabbak, mint ma.” Megdicsért és kért, hogy küldjem be az anyagot a *Kelet Népe* szerkesztőségébe. De ha még találok valamit, keressem meg másnap Molternél, mert ott lesz délután, és az anyagot viszi magával.

Ezt újabb biztatásnak vettem, és másnap beállítottam Molterékhez a Bolyai Házba, melyet jól ismertem, mert Molter a tanárom volt a Kollégiumban.

Nagy társaság közt találtam, megálltam az ajtóban és Móricz Zsigmond bemutatott: „Legfiatalabb Tolnai-kutatóm!” Kérdezte, hogy mit találtam még.

Kezdttem felsorolni, hogy Tolnai melyik regényalakjában ki volt a megfelelő személy. Az egykori Bach-huszár, Scwindler Gusztáv orvos, Knöpfler Vilmos, későbbi országgyűlési képviselő, akiről utcát neveztek el, a hírhedt járásfőnök leányát vette el, ő volt a „Báróné ténsasszony...”

Ekkor Sényi László, császári, királyi kamarás, aki a Kemény Zsigmond Társaság titkára volt, ingerülten közbeszólt: „Ugyan kérem ezek közismert dolgok, már régen megírták!”

Meglepődve láttam, hogy Móricz felállt hirtelen, lépett az ajtóhoz és hívott: „Gyere, mondd csak tovább!” Mikor kint voltunk az előszobában, megjegyezte: „A kamarás úr nem szereti, ha a régi dolgokat emlegetik! Írj le mindent, amit megtudsz róluk, a neveket is. De látom, még hoztál valamit.” Elővettem az összes Tolnai-könyvet, amit a könyvtárból kivettem, egy részüket ismerte, de a *Költe-mények* című kötetet kézbevette, és belelapozott. „Ez még nem járt a kezembe.” Keresgélt, és megtalálta a „*Szegény vándorló legényről*” című verset. „Ezt az elemi iskolában tanultam”. Hangosan olvasni kezdte az utolsó versszakot. Megható volt ez a pillanat, gyermekkorára emlékeztette.

Valaki beszólt, hogy indulni kell a repülőtérré. „Küldj be mindent a *Kelet Népe*-hez! Ha Pesten jársz, keress meg a szerkesztőségben! – mondta, s eltette táskájába a vastag borítékba rakott iratanyagot.

Időszerű volt ez a Tolnai-idézés, mert már akkor tolongtak a magyar társadalomban a helyezkedő svindlerék. Hát még azután a „felszabadulás” éveiben, de még ma is.

Néhány nap múlva nevemre, a Kollégiumba megérkezett a *Kelet Népe* és azután rendszeresen kaptam a lapot, megszűnéséig, pedig nem fizettem elő. Ez volt Móricz Zsigmond ajándéka. Ennek meg is volt a hatása, osztálytársaim közül néhányan megrendelték, mások elkérték tőlem: ezután lett az önképzőkori összejövetelek vitaanyaga a népi irodalom. Ez kiegészült a Püski-féle könyvbarátmozgással, melynek lelkes terjesztője lettem.

Mikor megtudták, hogy nyáron Budapestre megyek, összetanakodtunk, hogy diáklapot kellene indítani a népi írók és Móricz szellemiségének népszerűsítésére. Mert a „Levente Újságot” untuk, neves író nem szerepelt benne, az „*Ifjú Erdély*”, melybe már cikket írtam *Tolnai Lajos időszerűsége* címmel, néha hozott egy-egy írást tőlünk is, de ennél többet akartunk. „Forrt a bor” Móricz látogatása után a marosvásárhelyi református kollégiumban is, de Kolozsvárt is. Lapcsinálási terveinkről az igazgató hallani sem akart, így a Móriczcal való ismeretségem révén én kaptam „megbízást”, hogy szerezzem meg támogatását ehhez a „nagy üggyhöz.”

Újabb Tolnai-annyaggal megrakodva, a nyári vakáció kezdetén utaztam életembe először Budapestre. Első utam egyenesen a *Kelet Népe* szerkesztőségébe vezetett. A Pester Loyd Nyomdában találtam meg azt a kis szobát, ahol a számomra leg-

jelentősebb lap készült. Móricz nem volt bent, Jócsik Lajossal találkoztam, akit írásaiból már ismertem, ő is tudott rólam a Tolnai-adattár marosvásárhelyi „szállítójáról”, átvette az újabb anyagot s megmondta, hogy Zsiga Bácsi aznap nem jön be a szerkesztőségbe, de talán a Központi Kávéházban délután megtalálom.

Beültem a kávéházba az ajtó mellé, türelmesen várahoztam. A pincér ültetett le, mikor megmondtam, kit várok. Amikor Móricz bejött, siettem eléje és köszöntem. Rám nézett, s azt kérdezte: „Ismerlek, mondd meg honnét?” Nem okozott csalódást, hogy egyből nem ismert meg, tudtam, hogy fél Erdélyt bejárta, sok emberrel találkozhatott. Mikor megmondtam, hogy Marosvásárhelyről, intett, hogy menjek vele. Egy asztalnál már várta két fiatalabb ember, akik felállva köszöntötték. „Legjobb Tolnai-kutatóm” – mutatott be Móricz, leültetett és tejeskávét rendelt nekem, magának feketét. „Olyan jó kávét ittam tegnap, oda kellene járjunk ezután.” A két fiatalember élénk érdeklődéssel próbálta kitalálni, melyik budapesti kávéházban. Esztergomban – nevetett Móricz, hogy sikerült a beugratása. Aztán elmesélte, hogy a kávéház teraszán ült, odajött egy fiatalember, tehetséges költő, több verse jelent meg a *Kelet Népe*-ben, arra kérte, segítsen, mert neki életfontosságú, hogy versei megjelenjenek a Tolnai Világlapjában, mert menyasszonya családja csak ezt olvassa. „Kiválasztottam néhány versét, melyek nem voltak olyan jók, hogy Tolnai bátran le ne közölje. Elküldtem Tolnai Simonnak, akit régebről ismerek. Kértem, hogy ennek a fiatal költőnek közölje néhány versét. Tolnai Simon azt írta, hogy ő már nem vesz részt a lap szerkesztésében. Mutatta a levélen a címet, amire az volt írva: „Forrás Nyomda.”

– Így múlik el – mondta szomorkásan – máról hónapra, ami évtizedek óta fennállt. Nem volt rossz szerkesztő – emlékezett Tolnai Simonra –, csak elismert íróktól közölt elbeszélést, verset, leginkább már közölt írásokat, de mindig megfizette. Három pengőt darabonként. Oda lehetett adni egy írást többször is, mert nem olvasta el, küldte a nyomdába. Felét előre fizette, a többit, miután megjelent. Ez a lap volt s még ma is a középosztály egyetlen szellemi tápláléka.”

A társaságban megszólalt az egyik jelenlevő, és szennylapnak nevezte a Tolnait.

– Ez a szennylap – jegyezte meg Móricz – több százezres példányban jelenik meg, a legelterjedtebb képes lap, ehhez képest mi, a *Kelet Népe* kétezres példánya, az is hogy? Ma tizedike, túl vagyunk a nehezén, a *Kelet Népe* nyomdában van, még van néhány nyugodt napunk, aztán kezdődik minden előlről.

Előhozakodtam lapcsinálási tervünkkel, amit osztálytársaimmal együtt főztünk ki.

– Hű olvasója leszek – mondta Móricz tréfásan, de gúnyosan is, hogy értsem próbálkozásunk naivitását. Mikor elmondtam, hogy igazgatónk nem engedi meg, megjegyezte: ő sem engedné, ha igazgató lenne. Feltette a kérdést, mit akarok csi-

nálni: lapot szerkeszteni vagy iskolába járni? Én gondolkozás nélkül vágtam rá: lapot csinálni. Móricz tovább kérdezett, hogy rávezessen az élet valóságára. Kérdezte, eljönnek-e a Kelet Népehez. Én persze lelkesen válaszoltam, akár azonnal is. Nem vettem észre az ugratást, Móricz azonban lehűtötte lelkesedésemet: „Érettségi nélkül nincs helyesírás – mondta kijózanító véleményét. Be kellett látnom, igaza van, még két évem volt hátra az érettségig. Azért biztatott, hogy gyűjtsek anyagot Tolnairól, írjak a *Kelet Népe*nek, olvassak minél többet, s az iskola mellett ez elég feladat lesz, nem lesz időm szerkesztősdit játszani.

A háború, melybe akkor már Magyarország is belépett, amúgy is beleszólt volna terveinkbe. Egy jelenlevő megjegyezte, nem adnak elég papírt még a megjelenő lapoknak sem, újakat pedig egyáltalán nem engedélyeznek. Erre Móricz megjegyezte, két hónapja kért terjedelemlnövelést a *Kelet Népe*nek, hallani sem akarnak róla.

Nem sejtettem, hogy ekkor találkozom vele utoljára. Még küldtem anyagot a *Kelet Népe*nek, cikket is írtam, amely megjelent. Olvastuk és vitattuk a *Kelet Népe*ben meghirdetett móriczi figyelmeztetést: „Ne politizálj, építkezz!” Támadást kapott ezért jobbról és balról is egyaránt. Lelkünk mélyén egyetértettünk vele, különösen az 1942-ik év elején, amikor kiderült, hogy a német villámháború illúziója az orosz fronton megbukott. Ekkor már éreztük, ez a móriczi jelszó minket fiatalokat óv attól, ne higgyünk a politikai ígéretőknek, kalandoroknak, mert senki sem tudja, mit hoz a jövő. Az őt ért támadások józanítólag hatottak még azokkal a balról jövő sugalmazásokkal szemben is, hogy a hitleri birodalom bukása hozza meg a boldog jövődőt Magyarországnak.

Ezt erősítette meg Móricz halála után Németh László szárszói előadása és Kodolányi *Zárt tárgyalás* című könyve. Móricz szellemisége Erdélyben tovább élt, és termőre fordult az akkori 20-30-as harmincas nemzedékben, a háború utáni megszállás éveiben. Ennek szellemében kezdeményeztem a Móricz Zsigmond Kollégiumot, és ragaszkodtunk az elnevezéshez, mert az egyetemes magyarsághoz, a magyar irodalom és kultúra egységéhez való tartozásunkat szimbolizálta. A népi kollégiumok, népfőiskolák szervezése mind abból a fészkekből nőtt ki, melyet Móricz Zsigmond rakott írásaiban és a *Kelet Népe*ben.

Így lettünk mi a „harmadik nemzedék”. Kós Károlyék az első, az *Erdélyi Fiatalok*, majd a *Hitel* és *Termés* a második, a Március-kör, Cseres Tibor, Derzsi Sándor, Imreh István, Lőrinczi László és azután a Móricz Kollégium fészkekből kirepült Sütő András, Fodor Sándor, Bajor Andor, jómagam és sokan mások. Ez lett tehát az erdélyi harmadik nemzedék. Tudatosan vállaltuk a magyar szellemi, irodalmi és tudományos élet huszadik századi folytonosságát, a magyar történelem legsötétebb diktatúrájának korszakában is.